

मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक रणनीति र कार्ययोजना

२०७९-२०८७

मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक रणनीति र कार्ययोजना

प्रकाशन सहयोगी



सी.एम.सी.-नेपाल
थापाथली, काठमाडौं



कर्णाली प्रदेश सरकार
सामाजिक विकास मन्त्रालय
बीरेन्द्रनगर सुर्खेत
२०७९



कर्णाली प्रदेश सरकार
सामाजिक विकास मन्त्रालय
बीरेन्द्रनगर सुर्खेत
२०७९

मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक रणनीति र कार्ययोजना



कर्णाली प्रदेश सरकार

सामाजिक विकास मन्त्रालय

बीरेन्द्रनगर, सुर्खेत

२०७९



कर्णाली प्रदेश सरकार
सामाजिक विकास मन्त्रालय
वीरेन्द्रनगर, सुर्खेत, नेपाल
शुभकामना

सचिव : ०८३-५२३६१२
प्रशासन : ०८३-५२३६७२
फ्याक्स : ०८३-५२२०२५

मानसिक स्वास्थ्य एक बहुआयामिक विषय हो। विश्वव्यापीरूपमा बढ्दै गइरहेको मानसिक समस्या नेपालमा पनि द्रुतगतिमा बढ्दै गइरहेको कुरा विभिन्न अनुसन्धानहरूबाट देखिन्छ। पछिल्ला दिनहरूमा कर्णाली प्रदेशमा पनि मानसिक स्वास्थ्य समस्या बढ्दै जाँदा आत्महत्याका घटनाहरू पनि बढ्दै गएको देखिन्छ। गत आर्थिक वर्षमा मात्रै यस प्रदेशमा आत्महत्याका कारण ३ सय ६४ जनाले ज्यान गुमाएका थिए जुन जनस्वास्थ्यका लागि ठूलो चुनौति हो। मानसिक स्वास्थ्य र सम्बृद्धिका लागि मानसिक स्वास्थ्य महत्त्वपूर्ण हुने भएकोले विभिन्न कार्यक्रमहरूको आवश्यकता सँगै मानसिक स्वास्थ्यमा पनि थप लगानी गर्नुपर्ने देखिन्छ।

नेपालमा मानसिक स्वास्थ्य क्षेत्रका लागि पर्याप्त जनशक्ति नभएको सन्दर्भमा कर्णाली प्रदेशमा पनि विशेषज्ञ सेवा प्रदान गर्नका लागि अत्यन्त न्यून जनशक्ति रहेको छ। समुदायस्तरमा मानसिक स्वास्थ्य र मनोसामाजिक सहयोगमा क्षेत्रमा सरकारका तर्फबाट पर्याप्त कार्यक्रमहरू सञ्चालन हुन नसके पनि विभिन्न संस्थाहरूको साझेदारीमा थप कार्यक्रमहरू सञ्चालन भएको देखिन्छ। भौगोलिक, सामाजिक, आर्थिक, लैङ्गिक जोखिम साथै विभिन्न विभेदका कारणले यस प्रदेशमा मानसिक समस्या समाधानका लागि विशेष पहल जरुरी देखिन्छ। यही विषयलाई मध्यनजर राखी मानसिक स्वास्थ्य समस्याको रोकथाम, नियन्त्रण र उपचारमा गुणस्तरीय सेवा प्रवाह गर्न कर्णाली प्रदेशको मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक रणनीति र कार्ययोजना (२०७९ - २०८७) तयार भएको छ। मानसिक स्वास्थ्य सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन र व्यवस्थापनमा बहुपक्षीय समन्वय, साझेदारी र सहकार्यको आवश्यकता छ। संघीयताको सन्दर्भमा तीनवटै तहका सरकार साथै गैर सरकारी तथा नीजि क्षेत्रसंग समेत प्रभावकारी समन्वय, साझेदारी र सहकार्यको निम्ति यस कार्ययोजनाले मद्दत पुर्याउने विश्वास लिएको छ। अन्त्यमा यस मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक रणनीति तथा कार्ययोजना तयार गर्न अनवरत रूपमा संलग्न हुने मन्त्रालयका सचिवज्यू, स्वास्थ्य महाशाखा, स्वास्थ्य सेवा निर्देशनालय, प्रदेश अस्पताल लगायत मानसिक स्वास्थ्यमा प्रत्यक्षरूपमा संलग्न विकास साझेदार संस्थाहरूलाई विशेष धन्यवाद व्यक्त गर्न चाहन्छु।

मिति : २६ चैत्र २०७९

टेकराज पछाइ

मन्त्री

E-mail: mosdsurkhet@gmail.com

Website: mosd.karnali.gov.np



कर्णाली प्रदेश सरकार
सामाजिक विकास मन्त्रालय
वीरेन्द्रनगर, सुर्खेत, नेपाल

सचिव : ०८३-५२३६१२
प्रशासन : ०८३-५२३६७२
फ्याक्स : ०८३-५२२०२५

प्रतिबद्धता

सबल मानसिक स्वास्थ्य तथा सम्बुद्धि जीवनलाई पूर्णता दिनका लागि अत्यन्त महत्वपूर्ण विषयहरू हुन जसले मानिसको मनमा आएका विभिन्न प्रतिकूलतालाई न्यूनीकरण गरी उत्पादनशील कार्यमा लाग्न प्रेरित गर्दछन्। हरेक मानिसले जीवन यापनका क्रममा कुनै न कुनै किसिमको चिन्ता, तनाव, हिनताबोध वा कुनै न कुनै मानसिक अस्वस्थताको अनुभव गरेका हुन्छन्। विश्व स्वास्थ्य संगठनका अनुसार १५ देखि २९ वर्ष उमेरमा हुने आत्महत्या मानिसको मृत्युको चौथो कारण बनेको छ जसलाई पराजित गरी हरेक मानिसलाई समान्य जीवनतर्फ लैजानु अत्यन्त जरुरी भइसकेको छ।

नेपालको संविधानले स्वास्थ्यलाई आधारभूत तथा नैसर्गिक अधिकारका रूपमा स्वीकार गरेको छ भने गुणस्तरीय मानसिक स्वास्थ्य सेवाको पहुँचमा वृद्धि गर्न पर्याप्त लगानी, जनसहभागिता समन्वय लगायत सामाजिक सुरक्षाका कार्यक्रममा समेत जोडनुपर्ने देखिएको छ। भौगोलिक, सामाजिक, आर्थिक साथै विभिन्न विभेदका कारणले गर्दा मानसिक स्वास्थ्य समस्याको जोखिम बढेको छ। कर्णालीको पृथक अवस्था र मानसिक रोगको भारलाई मध्यनजर राखी समन्वय र सहकार्य मार्फत मानसिक स्वास्थ्य सेवाहरू आधारभूत तहदेखि नै गुणस्तरीय र सेवाग्राहीमैत्री बनाउने अभिप्रायले यो मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक रणनीति र कार्ययोजना तयार गरिएको हो। यस रणनीतिमा यहाँका समस्याहरूलाई ध्यानमा राखी विभिन्न तहमा सञ्चालन हुने क्रियाकलापहरू तय गरिएको छ। यस रणनीतिले समेटेका प्राथमिकता प्राप्त कार्यक्रमहरूलाई सफल कार्यान्वयन गरी सबै उमेरका मानिसमा उत्पन्न हुने मानसिक समस्यालाई न्यूनीकरण गर्न यो रणनीतिक कार्ययोजना कोशेढुंगा सावित हुनेछ भन्ने विश्वास लिएको छ।

यस अवसरमा यस रणनीतिक कार्ययोजनाको निर्माण कार्यमा प्रारम्भदेखि संलग्न स्वास्थ्य निर्देशनलयका निर्देशक डा. रविन खड्का, स्वास्थ्य महाशाखा प्रमुख वृष बहादुर शाही, वरिष्ठ जनस्वास्थ्य अधिकृत करुणा भट्टराई, विश्व स्वास्थ्य संगठन, युनिसेफ तथा सिएमसी नेपाल प्रति विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु। यस रणनीति र कार्ययोजनाको निर्माण कार्यमा महत्वपूर्ण भूमिका प्रदान गर्ने प्रदेश अस्पतालका डा. सुशील समदर्शी र सामाजिक विकास मन्त्रालयका खगेन्द्र प्रकाश गैरेलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु। यसलाई अन्तिम रूप दिने कार्यमा संलग्न विज्ञ तथा सरोकारवालाहरू सबैलाई धन्यवाद दिदै यसको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि मन्त्रालय प्रतिबद्ध रहेको कुरा व्यक्त गर्दछु।

मिति: २६ चैत्र २०७९

सन्तबहादुर सुनार
प्रदेश सचिव

E-mail: mosdsurkhet@gmail.com

Website: mosd.karnali.gov.np

विषय सूची

परिच्छेद १: परिचय.....	९
१.१ पृष्ठभूमि.....	९
१.२ वस्तुस्थितिको विश्लेषण.....	१०
१.३ निर्देशक सिद्धान्तहरू.....	१२
१.३.१ समानता तथा भेदभाव रहित अधिकारमा आधारित सेवा:.....	१३
१.३.२ पहुँचयुक्तता:.....	१३
१.३.३ गरिमा र आत्मसम्मान:.....	१३
१.३.४ गुणस्तरीय मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवा:.....	१४
१.३.५ मानसिक स्वास्थ्य शिक्षा तथा जनचेतना अभिवृद्धिका लागि बहुक्षेत्रीय समन्वय:.....	१४
१.३.६ सशक्तिकरण र सामुदायिक समाजसँगको सहकार्य:.....	१४
१.३.७ तथ्यमा आधारित मानसिक स्वास्थ्यका अभ्यासहरू.....	१५
परिच्छेद २: दीर्घकालीन सोच.....	१६
२.१ दूरदृष्टि.....	१६
२.२ ध्येय.....	१६
२.३ लक्ष्य.....	१६
२.४ उद्देश्यहरू.....	१६
२.५ रणनीतिहरू.....	१६
२.६ कार्यान्वयन गर्ने कार्यगत संरचना.....	२२

परिच्छेद ३: अनुगमन र मूल्याङ्कन	२५
३.१ अनुगमन मूल्याङ्कनको दृष्टिकोण.....	२५
३.२ अनुगमन मूल्याङ्कनको जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व.....	२५
३.३ रणनीति कार्यान्वयनको मूल्याङ्कनको विधि.....	२५
३.४ अपेक्षित परिणाम.....	२६

अनसूची १

- मनोसामाजिक परामर्श सेवाको प्रेषण मार्ग (Referral pathway)..... २९

अनुसूची २

- मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवाको कार्ययोजना (२०७९/८० — २०८६/८७)..... ३०

अनसूची ३

- कार्य योजना (२०७९/८० — २०८६/८७) को अनुमानित उपलब्धिका सूचकहरू..... ४८

अनुसूची ४

- सान्दर्भिक श्रोत सामग्रीहरू:..... ५५

परिच्छेद १: परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधान २०७२ को भाग ३ को धारा १६ मा प्रत्येक नागरिकले सम्मानपूर्वक बाँच्न पाउने हक, धारा १७ मा स्वतन्त्रताको हक र धारा १८ मा समानताको हकको व्यवस्था गरेको छ। धारा ३५ मा नागरिकको स्वास्थ्य सम्बन्धी हक सुनिश्चित गर्न आधारभूत स्वास्थ्य सेवा निःशुल्क प्राप्त गर्ने र स्वास्थ्य सेवामा समान पहुँच हुने हकको व्यवस्था समेत गरेको छ। यसैगरी जनस्वास्थ्य सेवा ऐन २०७५ को दफा ३ को उपदफा ४ (ड) मा मानसिक स्वास्थ्य सेवालार्ई आधारभूत स्वास्थ्य सेवाको सूचीमा समावेश गरिएको छ। अपाङ्गता भएका व्यक्तिको अधिकार सम्बन्धी ऐन २०७४ को परिच्छेद ७ मा मनोसामाजिक अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको लागि स्वास्थ्य, पुनर्स्थापना सामाजिक सुरक्षा तथा मनोरञ्जनको व्यवस्था गरिएको छ। उक्त ऐनको दफा ३५ र ३६ ले मानसिक वा मनोसामाजिक अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि थप सेवा सुविधाहरूको समेत सुनिश्चितता गरेको छ। राष्ट्रिय मानसिक स्वास्थ्य रणनीति तथा कार्ययोजना २०७७ को लक्ष्य अनुसार नागरिकको मौलिक हकको रूपमा संविधान प्रदत्त स्वास्थ्य सेवा अन्तर्गत मानसिक स्वास्थ्य सेवामा सबैको सहज, सुलभ र समान पहुँच सुनिश्चित गर्न न्यायसङ्गत एवं जवाफदेही ढङ्गले मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवालार्ई प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा प्रणालीमा एकीकृत गरी समयसापेक्ष विशिष्टीकृत मानसिक स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउने भनी उल्लेख गरिएको छ। दिगो विकास लक्ष्य (२०१६-२०३०) को लक्ष्य ३ मा

सुस्वास्थ्य तथा समृद्ध जीवन” अन्तर्गत सबै उमेर समूहका व्यक्तिका लागि स्वस्थ जीवन सुनिश्चित गर्दै समृद्ध जीवन प्रवर्धन गर्न मानसिक स्वास्थ्यलाई पनि प्राथमिकतामा राखी नसर्ने रोगबाट हुने मृत्यु एक तिहाइले कम गर्ने र लागु पदार्थ दुर्व्यसनीको रोकथाम, उपचार र पुनर्स्थापना गर्ने लक्ष्य राखिएको छ। नेपाल सयुक्त राष्ट्र संघको सदस्य एवं मानव अधिकार सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धिहरूको पक्षधर रही हस्ताक्षर गरेको राष्ट्रको दायित्व स्वरूप मानसिक स्वास्थ्यको प्रवर्धन, जनचेतना तथा सेवाको विकास गर्नु अपरिहार्य भएको छ।

१.२ वस्तुस्थितिको विश्लेषण

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को प्रतिवेदन अनुसार कर्णाली प्रदेशमा कुल जनसंख्या १६,८८,४१२ रहेको छ जसमा लैङ्गिक अनुपात ९५.२७ रहेको छ। सोही जनगणना अनुसार कर्णाली प्रदेशमा नसर्ने रोगहरू मध्ये मानसिक रोग तथा मनोसामाजिक समस्या तीव्र रूपमा बढ्दै गइरहेको देखिन्छ। सन् २०१८ मा नेपाल स्वास्थ्य अनुसन्धान परिषद्ले गरेको अध्ययनमा वयस्कमा सबैखालको मानसिक स्वास्थ्य समस्या १३.२ प्रतिशत देखिएको छ भने बालबालिकामा ११.२ प्रतिशत छ। वयस्कमा मद्यपान तथा लागुपदार्थ दुरुपयोग बढी देखिन्छ। सोही सर्वेक्षणको २०२० मा प्रकाशित अनुसन्धानमा वयस्कहरूमा सबैखालको मानसिक स्वास्थ्य समस्या १० प्रतिशत देखिएको छ भने बालबालिकामा ५.२ प्रतिशत छ। बालबालिकामा आत्महत्याको विचार आउने घटना ४.१ प्रतिशत देखिन्छ जबकी वयस्कमा आत्महत्याको समस्या ७.२ प्रतिशत देखिएको छ। कर्णाली प्रदेशको अवस्था हेर्दा वयस्कमा सबैखालको मानसिक स्वास्थ्य

समस्या ११.७ प्रतिशत छ भने बालबालिकामा ४.९ प्रतिशत रहेको पाइन्छ।

कर्णाली प्रदेशको स्वास्थ्य नीति २०७६ मा नसर्ने रोगको उपचारलाई आधारभूत स्वास्थ्य सेवा स्तरदेखि नै व्यवस्थापन गर्ने र मानसिक स्वास्थ्य सेवालाई सबै आधारभूत तहका स्वास्थ्य संस्थाबाट प्रवाह गर्ने व्यवस्था रहेको छ। मानसिक स्वास्थ्यको प्रभावकारी व्यवस्थापनका लागि टेलि मेन्टल हेल्थ कार्यक्रमलाई समुदायस्तरसम्म विस्तार गर्ने भनी उल्लेख समेत भएको छ।

सर्वव्यापी स्वास्थ्यको पहुँच अनुसार गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवाको पहुँच सुनिश्चितताका साथ पहुँचमा व्यापकता, सेवामा गुणस्तरीयता, पर्याप्त लगानी, जनसहभागिता, समन्वय र सामाजिक सुरक्षाका कार्यक्रममा सामञ्जस्यता ल्याउने प्रष्ट छ। स्वास्थ्य सेवा विकासका लागि दक्ष स्वास्थ्य मानव संसाधनको उत्पादन तथा समुचित व्यवस्थापन र स्वास्थ्य सेवामा पुर्नसंरचना समेतलाई मध्यनजर राखेको छ।

कर्णाली प्रदेशको भौगोलिक, सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक परिवेशका कारणले यहाँका जनताको दैनिक जनजीवन कष्टकर हुनुका साथै उनीहरूको नैसर्गिक अधिकार प्राप्तिमा समेत समस्या भोगिरहेका छन्। यसलाई अझ वर्षौंदेखि व्याप्त जातीय भेदभाव, छुवाछुत, लैङ्गिक हिंसा, बालबिवाह, बहुबिवाह, पराम्परागत कुसंस्कार, छाउपडी, लिङ्गका आधारमा गरिने विभेद लगायतका कारणले गर्दा पनि मानसिक स्वास्थ्य समस्याको जोखिम बढेको छ। नेपाल स्वास्थ्य अनुसन्धान परिषदले गरेको अनुसन्धानको तथ्याङ्क अनुसार बालबालिका तथा वयस्कहरूमा मानसिक स्वास्थ्यका विभिन्न समस्याहरू बढ्दै गएकोले

समाजमा आत्महत्याका घटनाहरू पनि बढ्दै गएको पाइन्छ साथै जनस्तरमा मानसिक स्वास्थ्यबारे सचेतनाको कमीले गर्दा थप गम्भीर अवस्था सिर्जना भएको छ भने परिवार र समाजमा आर्थिक भार समेत थपिएको छ। मानसिक स्वास्थ्य समस्या समाधानका लागि मानसिक स्वास्थ्य सेवा प्रदायकहरूको संख्या न्यून रहेकोले सोको पहिचान र व्यवस्थापन चुनौतिपूर्ण छ। तसर्थ मानसिक स्वास्थ्य सेवा प्रणालीलाई सुदृढीकरण गर्न तीन वटै तहका सरकारको प्राथमिकता र पहलकदमी आवश्यक छ। प्रदेश सरकारको पहलकदमी एवं सहकार्यमा विभिन्न साझेदार संस्थाद्वारा कर्णाली प्रदेशका २८ स्थानीय तहहरूमा मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक कार्यक्रम सञ्चालन भई तालिम प्राप्त स्वास्थ्यकर्मीहरूबाट आवश्यक मानसिक स्वास्थ्य सेवाहरूमा आधारभूत मानसिक स्वास्थ्य सेवा आंशिक रूपमा प्रदान गर्दै आएको छ जसलाई थप विस्तार, गुणस्तरीय र सेवाग्राहीमैत्री बनाउनुपर्ने आवश्यकता रहेको छ।

१.३ निर्देशक सिद्धान्तहरू

समावेशी तथा अधिकारमा आधारित अवधारणालाई मार्गदर्शनको रूपमा स्वीकार गरी यस रणनीति तथा कार्ययोजनामा निम्न सिद्धान्तहरू अवलम्बन गरिएका छन्।

१.३.१ समानता तथा भेदभाव रहित अधिकारमा आधारित सेवा:

सबै नागरिकको समान हक अधिकारको मूल सिद्धान्तको मार्गनिर्देशन अवलम्बन गरी सेवा विकास एवं प्रदान गर्ने क्रममा समानता तथा भेदभाव रहित र अधिकारमा आधारित रहेको सुनिश्चितता गरिने छ।

कर्णाली प्रदेश स्वास्थ्य नीतिको रणनीति ७.१ मा उल्लेख भएअनुसार प्रदेश भित्रका प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थाबाट आधारभूत स्वास्थ्य सेवा निःशुल्क उपलब्ध गराइनेछ, जसमा मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवाहरू पनि समावेश गरिने छ। सिमान्तकृत लक्षित वर्गलाई समेट्दै स्वास्थ्य सेवामा उनीहरूको पहुँच सुनिश्चित गरी सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमलाई टेवा पुग्ने कार्यक्रमको प्रवर्द्धन गरिने छ।

१.३.२ पहुँचयुक्तता:

कर्णाली प्रदेश स्वास्थ्य नीतिको रणनीति ७.३ मा उल्लेख भए अनुसार प्रदेशका विपेश गरी अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू, ज्येष्ठ नागरिक, गर्भवती महिलाहरू र बालबालिकाहरूलाई विशेषज्ञ मानसिक स्वास्थ्य सेवाको सर्वव्यापी पहुँच सुलभ गराइनेछ। यसको लागि सेवा प्रदान गरिने स्थानहरूमा पहुँचयुक्त वातावरण एवं पूर्वाधार सुनिश्चित गरिने छ।

१.३.३ गरिमा र आत्मसम्मान:

मानव अधिकारको सर्वमान्य सिद्धान्तलाई मूल मार्गदर्शन मानी अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू, ज्येष्ठ नागरिक, गर्भवती महिलाहरू र बालबालिकाहरूको माग, आवश्यकता तथा वैचारिक अभिव्यक्तिहरूलाई सम्मानका साथ ग्रहण गरिने छ साथै सेवा विकासको क्रममा उनीहरूको प्रतिनिधिको संलग्नता तथा सहभागिता सुनिश्चित गरिने छ।

१.३.४ गुणस्तरीय मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवा:

मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवालार्ई प्रभावकारी र गुणस्तरीय बनाउन सीप मिश्रित स्वास्थ्य जनशक्ति विकास र विस्तार गरिनेछ। गुणस्तरीय सेवालार्ई आवश्यक औषधी तथा प्रविधीजन्य सामग्रीको आपूर्ति, भण्डारण, वितरण एवं प्रयोगलार्ई व्यवस्थित गर्न र सेवाको प्रभावकारिता वृद्धि गर्न स्वास्थ्य संस्थालार्ई प्रविधीमैत्री बनाई एकीकृत स्वास्थ्य सम्बन्धी सूचना प्रणालीलार्ई सुदृढ गरिने छ।

१.३.५ मानसिक स्वास्थ्य शिक्षा तथा जनचेतना अभिवृद्धिका लागि बहुक्षेत्रीय समन्वय:

कर्णाली प्रदेश स्वास्थ्य नीतिको रणनीति ७.१३ अवलम्बन गरी स्वस्थ जीवनशैली अपनाउन अभिप्रेरित गर्न बहुक्षेत्रीय समन्वय सुदृढ गर्दै जनस्तरमा मानसिक स्वास्थ्य शिक्षा तथा जनचेतना अभिवृद्धि गरिनेछ। व्यक्ति, परिवार र समाजलार्ई परिचालन गरी मानसिक तथा मनोसामाजिक सुस्वास्थ्य प्रवर्द्धन गरिनेछ।

१.३.६ सशक्तिकरण र सामुदायिक समाजसँगको सहकार्य:

मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवाको विकास गर्न प्रवर्द्धनात्मक, प्रतिरोधात्मक, उपचारात्मक, पुनर्स्थापनात्मक तथा प्रशामक सेवाको एकीकृत विकास र विस्तार गरिनेछ। यसको लागि नागरिक समाज तथा संस्थासँग समन्वय, सहकार्य, अनुगमन तथा नियमन गरी स्थानीय स्रोत साधनको अधिकतम उपयोग एवं समुदायको सशक्तिकरण तथा स्वास्थ्यकर्मीहरूको क्षमता विकास गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ।

१.३.७ तथ्यमा आधारित मानसिक स्वास्थ्यका अभ्यासहरू

राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय सोधकार्य, तथ्यहरू साथै कार्य उपलब्धिहरूलाई आधार बनाई कार्यक्रम विस्तार एवं सञ्चालन गर्ने अभ्यास गरिनेछ।

परिच्छेद २: दीर्घकालीन सोच

कर्णाली प्रदेशको भूगोल, सामाजिक, सांस्कृतिक तथा आर्थिक अवस्थालाई मनन गरी मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक केन्द्रित रणनीतिक कार्ययोजना बनाउन मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक क्षेत्रमा केके परिवर्तन गर्न आवश्यक छ, जोखिमको अवस्था लगायतलाई ध्यानमा राखी कार्ययोजना कार्यान्वयन गर्दा साझेदारी संस्थाबाट यसको निदान र व्यवस्थापनमा के के योगदान हुन सक्छ पहिचान गर्न र विद्यमान संघीय एवं प्रादेशिक नीति एवं अवस्थालाई मार्गदर्शन बनाई “कर्णाली प्रदेश मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक रणनीतिक कार्ययोजना २०७९” तयार पारिएको छ।

२.१ दूरदृष्टि

सम्पूर्ण प्रदेशवासीको पहुँचमा मनोसामाजिक तथा मानसिक स्वास्थ्य प्रणाली; स्वस्थ, सचेत र सुखारी कर्णाली।

२.२ ध्येय

“उपलब्ध साधन श्रोतको अधिकतम प्रयोग गरी गुणस्तरीय मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवाको पहुँच सुनिश्चित गर्ने”।

२.३ लक्ष्य

नागरिकको मौलिक हकका रूपमा प्रदत्त स्वास्थ्य सेवा अन्तर्गत मानसिक स्वास्थ्य सेवामा सबैको सहज, सुलभ र समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्न न्यायसंगत एवं जवाफदेही ढंगले स्वास्थ्य सेवामा एकीकृत गरी समय सापेक्ष मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवा अविच्छिन्न रूपमा उपलब्ध गराउने।

२.४ उद्देश्यहरू

१. गुणस्तरीय मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवाको सबै वर्गमा सरल, सुलभ र सहज पहुँचको सुनिश्चितता गरी उपभोगलाई अभिवृद्धि गर्ने।
२. मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवालाई सम्मानजनक तथा सेवाग्राहीमैत्री बनाउने।
३. मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवालाई दिगो एवं निरन्तरताका लागि आन्तरिक तथा बाह्य श्रोतको पहिचान गरी प्रभावकारी रूपमा परिचालन गर्ने।
४. सरकारी, निजी क्षेत्र तथा विकास साझेदार बिच प्रभावकारी समन्वय र सहकार्य गर्ने।
५. तथ्यमा आधारित सेवा उपलब्ध गराउन आवश्यक सुरक्षित एवं गुणस्तरीय तथ्याङ्क संकलन अभिलेखिकरण तथा मूल्याङ्कन गर्ने।

२.५ रणनीतिहरू

२.५.१ गुणस्तरीय मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवाको सबै वर्गमा पहुँच सुनिश्चितता गरी उपभोगलाई अभिवृद्धि गर्ने।

- (क) मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवा प्रवाहका लागि आवश्यक जनशक्ति विकास गरिनेछ।
- (ख) मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सुस्वास्थ्यका बारेमा आवश्यक सचेतनामूलक क्रियाकलापहरू समुदाय स्तरमा संचालन गरिनेछ।

- (ग) मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवा समुदायस्तरमा सहज उपलब्धताका लागि स्वास्थ्य सामग्रीका साथै आवश्यक औषधीको सहज व्यवस्थापन गरिनेछ।
- (घ) मानसिक स्वास्थ्य सेवाको पहुँच बाहिर रहेका (बालबालिका तथा किशोरकिशोरी, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, हिंसा प्रभावित, द्वन्द्व प्रभावित व्यक्ति, वैदेशिक रोजगारीमा रहेका) व्यक्ति तथा परिवारमा रहेका सम्पूर्ण लक्षित वर्गलाई समेट्ने गरी प्राथमिकताका साथ कार्यक्रमहरू विकास तथा सञ्चालन गरिनेछ।
- (ङ) मानसिक स्वास्थ्यको पहिचान, व्यवस्थापन तथा पुनर्स्थापना गर्न विशिष्टिकृत, विशेषज्ञ तथा आवश्यकता अनुसार प्रेषण सेवा प्रदान गरिनेछ।

२.६.२ मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवालार्ई सम्मानजनक तथा सेवाग्राही मैत्री बनाउने।

- (क) मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवा प्रदान गर्ने स्वास्थ्य संस्थाहरूमा पहुँचयुक्त पूर्वाधार निर्माण गरिनेछ।
- (ख) सम्मानजनक तथा सेवाग्राहीमैत्री मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवा प्रदान गरिनेछ।

- (ग) मनोसामाजिक तथा मानसिक स्वास्थ्य सेवाको गुणस्तरीय सेवा प्रदान गर्नका निम्ति सेवा प्रदायकहरूको क्षमता अभिवृद्धि हुने क्रियाकलाप संचालन गरिनेछ।
- (घ) मानसिक स्वास्थ्य समस्यामा परेका, आत्महत्याको प्रयास गरेका र उनका परिवार तथा मनोसामाजिक अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको उत्प्रेरणा साथै आधारभूत मानव अधिकारको संरक्षण गरिनेछ।

२.५.३ मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवालार्ई दिगो एवं निरन्तरताका लागि आन्तरिक तथा बाह्य श्रोतको पहिचान गरी प्रभावकारी रूपमा परिचालन गर्ने।

- (क) मानसिक स्वास्थ्यलार्ई प्राथमिकतामा राखी हरेक तहका कार्यक्रममा आवश्यक बजेट लगायत अन्य श्रोत र साधनको सुनिश्चितता गरिनेछ।
- (ख) आवश्यकता अनुसार मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक परामर्श सेवाका निम्ति आवश्यक पर्ने जनशक्ति उत्पादन गर्न सरोकार विश्व विद्यालय, शैक्षिक प्रतिष्ठान वा निकायसंग समन्वय तथा सहकार्य गरिनेछ भने शैक्षिक प्रतिष्ठानका पाठ्यक्रमहरूमा समयानुकूल परिमार्जन गरिनेछ।

- (ग) चिकित्सक तथा अन्य स्वास्थ्यकर्मीको क्षमता विकासका लागि सेवाकालीन तालिम तथा अभिमुखीकरणका साथै पाठ्यक्रम लगायत आवश्यक शैक्षिक तथा सूचनामूलक सामग्रीको विकास गरिनेछ।
- (घ) मानसिक स्वास्थ्यको समस्यालाई हल गर्न विभिन्न सरकारी तथा विकास साझेदार र निजी क्षेत्रसँग समन्वय र सहकार्य गरी संयुक्त रूपमा कार्यक्रम सञ्चालन र विस्तार गरिनेछ।

२.६.४ मनोसामाजिक तथा मानसिक स्वास्थ्य समस्याको जोखिम तथा जटिलता न्यूनिकरण गर्न समयमा नै पहिचान, व्यवस्थापन, प्रेषण तथा पुनर्स्थापना गर्ने।

- (क) मनोसामाजिक तथा मानसिक स्वास्थ्यलाई जनस्वास्थ्यका नियमित कार्यक्रममा एकीकृत गरी सञ्चालन गरिनेछ।
- (ख) मनोसामाजिक तथा मानसिक स्वास्थ्य समुदायस्तरमा नै पहिचान गरी आवश्यकता अनुसार प्रेषण गरिनेछ।
- (ग) आत्महत्या तथा आत्महत्या प्रयास न्यूनिकरण र रोकथामका लागि विभिन्न क्रियाकलापहरू संचालन गरिनेछ।

(घ) लागुऔषध, मद्यपानको लत तथा अन्य दुर्व्यसनमा लागेका व्यक्ति लगायत पुनर्स्थापना सेवा आवश्यक भएका व्यक्ति वा परिवारलाई मापदण्ड तयार गरी प्रदेशस्तरमा पुर्नस्थापना केन्द्र स्थापना र संचालन गरी क्रमिक रूपमा परिवार र समुदायमा पुनर्मिलन गरिनेछ।

२.६.६ तथ्यमा आधारित सेवा उपलब्ध गराउन आवश्यक सुरक्षित एवं गुणस्तरीय तथ्याङ्क संकलन, अभिलेखिकरण तथा र मूल्याङ्कन गर्ने।

(क) स्वास्थ्य सूचना प्रणाली मार्फत सबै किसिमका मानसिक स्वास्थ्य सम्बन्धी अभिलेख तथा प्रतिवेदन प्राप्त गर्न सकिने सूचना व्यवस्थाका लागि सूचना प्रणालीलाई अद्यावधिक गर्न सहजीकरण गरिनेछ।

(ख) मानसिक स्वास्थ्य सम्बन्धी सूचना, अध्ययन तथा अनुसन्धानलाई प्रवर्द्धन गर्न उपलब्ध तथ्यमा आधारित योजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा र परिमार्जन गरिनेछ।

(ग) मानसिक स्वास्थ्य सेवाको प्रभावकारी कार्यान्वयनका निम्ति निरन्तर अनुगमन, अनुशिक्षण तथा मूल्याङ्कन गरिनेछ।

२.५.६ आकस्मिक, विपद् तथा महामारीको अवस्थामा प्रदान गरिने अत्यावश्यकीय स्वास्थ्य सेवामा मानसिक स्वास्थ्य सेवालाई प्राथमिकताका साथ एकीकृत रूपमा कार्यान्वयन गरिनेछ।

(क) आकस्मिक, महामारी तथा विपद्जन्य अवस्थामा जोखिम समूहको पहिचान गरी आवश्यक मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवा सुनिश्चित गरिनेछ।

(ख) विपद्का अवस्थामा आवश्यक जनशक्ति, स्वास्थ्य सामग्री तथा औषधी लगायत सूचनाको उपलब्धतालाई सुनिश्चित गरिनेछ।

(ग) आकस्मिक, महामारी तथा विपद्जन्य अवस्थामा नागरिकहरूलाई सम्भावित जोखिमबाट बचाउनका लागि विभिन्न सूचनामूलक सामग्रीहरू तयार गरी विभिन्न सञ्चार माध्यम मार्फत प्रकाशन तथा प्रसारण गरिनेछ।

२.६ कार्यान्वयन गर्ने कार्यगत संरचना

मनोसामाजिक परामर्श सेवा स्वास्थ्य सेवाको निम्नानुसार तहगत संरचनाबाट सेवा प्रदान गरिनेछ।

- राष्ट्रिय स्वास्थ्य तालिम केन्द्र, स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयले विकास गरेको तालिम प्याकेजमा उल्लेख भएका निम्न स्वास्थ्य सेवाकां संस्थाहरूबाट प्रदान गरिने छः

- स्थानीय तहले स्थापना गरेका अस्पताल तथा स्वास्थ्य केन्द्रहरू जहाँ मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक परामर्श सेवाको जरूरी हुन्छ (स्थानीय तहका न्यायिक समितिमा विभिन्न हिंसा तथा द्वन्द्वका घटनाबाट प्रभावितहरूलाई तथा आत्महत्याका जोखिममा रहेकाहरूलाई) त्यस्ता स्थानमा तत्काल मनोसामाजिक परामर्श प्रदान गर्न र आवश्यक थप उपचारका लागि समयमा नै प्रेषण गर्नका लागि मनोसामाजिक परामर्शकर्ताको महत्वपूर्ण भूमिका हुने गर्दछ।
- लैङ्गिक हिंसा प्रभावितहरूको व्यवस्थापनका लागि स्थापना गरिएका एकद्वार सङ्घट व्यवस्थापन केन्द्र।
- स्थानीय तह अन्तर्गतका स्वास्थ्य संस्थाहरूबाट सेवामा संलग्न मनोसामाजिक परामर्शकर्ताहरूलाई समुदायमा आवश्यकता अनुसार परिचालन गरी आउट रिच स्वास्थ्य सेवा अन्तरगत सेवा प्रदान गर्ने। यसरी समुदायमा नै सेवा व्यवस्थापनगर्दा विभिन्न लक्षित वर्गका समुदायमा छिटो र सरलरूपमा सेवा प्रदानगर्न स्थानीय तहहरूले आवश्यक सहयोग गर्ने।
 - विद्यालय स्वास्थ्य नर्स भएका विद्यालयहरू।
 - मानसिक स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध भएका विभिन्न तहका अस्पतालहरू जस्तै: प्रदेशअन्तर्गतका अस्पतालहरू र केन्द्रीय अस्पतालहरू।

- विशेषज्ञस्तरको मानसिक स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने अस्पतालहरू जस्तै मानसिक अस्पताल, स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान, मेडिकल कलेज शिक्षण अस्पतालहरू।
- केन्द्र, प्रदेश सरकार तथा स्थानीय तहको अनुमति तथा सहकार्यमा मानसिक स्वास्थ्यमा काम गर्ने विभिन्न संघसंस्थाहरू साथै निजीक्षेत्रबाट सञ्चालित मानसिक स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने स्वास्थ्य संस्थाहरू।

परिच्छेद ३: अनुगमन र मूल्याङ्कन

३.१ अनुगमन मूल्याङ्कनको दृष्टिकोण

कर्णाली प्रदेश स्वास्थ्य नीति २०७६ का नीति एवं रणनीतिहरूलाई मार्ग निर्देशकको रूपमा लिई यस रणनीति तथा कार्ययोजना कार्यान्वयनको अनुगमन र मूल्याङ्कन गरिनेछ। प्रदेशवासीलाई निःशुल्क आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रवाहमा मानसिक स्वास्थ्य सेवा समावेश भएको सुनिश्चित गरिनेछ। प्रदेशभित्रका स्वास्थ्य संस्थामा विशेषज्ञ स्वास्थ्य सेवाको पहुँच तथा प्रभावकारिता बृद्धि गर्नका लागि भौतिक पूर्वाधार विकास, स्वास्थ्य जनशक्ति, औषधी, उपकरणको व्यवस्था, आपूर्ति, भण्डारण तथा वितरणलाई व्यवस्थित गरिने जस्ता पक्षहरूको अनुगमन र मूल्याङ्कन गरिनेछ।

३.२ अनुगमन मूल्याङ्कनको जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व

कर्णाली प्रदेश स्वास्थ्य नीति २०७६, स्वास्थ्य सेवा ऐन २०७८ मा उल्लेख भए अनुसार अनुगमन मूल्याङ्कनको जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व सामाजिक विकास मन्त्रालयमा निर्हित छ। त्यसैगरी कर्णाली प्रदेश अनुगमन तथा मूल्याङ्कन निर्देशिका २०७५ अनुसार अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको जिम्मेवारी तथा उत्तरदायित्व हरेक मन्त्रालय, निर्देशनालय, महाशाखा, शाखाको रहने छ भनी उल्लेख गरिएको छ।

३.३ रणनीति कार्यान्वयनको मूल्याङ्कनको विधि

नतिजामूलक योजनाको प्रभाव अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रकृत्यामा कार्ययोजना तथा अनुमानित उपलब्धिका सूचकहरूलाई मूल आधार बनाइनेछ। कर्णाली प्रदेश अनुगमन तथा मूल्याङ्कन निर्देशिका २०७५

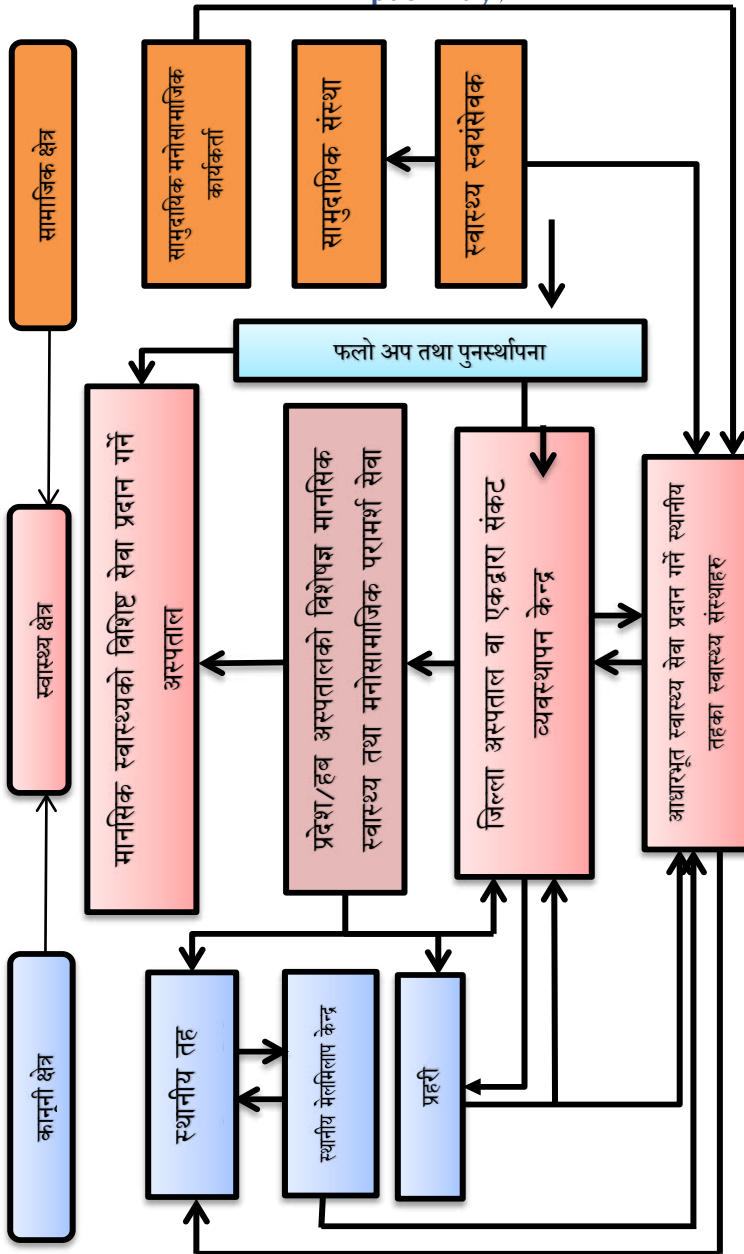
बमोजिम अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको संस्थागत संरचनाको दफाहरुमा प्रष्ट उल्लेख एवं व्याख्या भए बमोजिम रणनीति कार्यान्वयनको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको विधि तथा प्रक्रिया तयार गरी कार्यान्वयन गरिने छ।

३.४ अपेक्षित परिणाम

- मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक रणनीति र कार्ययोजना २०७९—२०८७ का अनुमानित उपलब्धिका सूचकहरुलाई आधार बनाई परिणामको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गरिनेछ।
- गुणस्तरीय मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवाको सबै वर्गमा पहुच सुनिश्चित गरी उपभोगलाई अभिवृद्धि गरिनेछ।
- मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवालार्ई सम्मानजनक तथा सेवाग्राहीमैत्री बनाइनेछ।
- मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवालार्ई दिगो एवं निरन्तरताका लागि आन्तरिक तथा बाह्य श्रोतको पहिचान गरी प्रभावकारी रूपमा परिचालन गरिनेछ।
- मनोसामाजिक तथा मानसिक स्वास्थ्य समस्याको जोखिम तथा जटिलता न्यूनिकरण गर्न समयमा नै पहिचान, व्यवस्थापन, प्रेषण तथा पुनर्स्थापना गरिनेछ।
- तथ्यमा आधारित सेवा उपलब्ध गर्न आवश्यक सुरक्षित एवं गुणस्तरीय तथ्याङ्क संकलन र अभिलेख तथा मूल्याङ्कन गरिनेछ।
- आकस्मिक, विपद् तथा महामारीको अवस्थामा प्रदान गरिने अत्यावश्यकिय स्वास्थ्य सेवामा मानसिक स्वास्थ्य सेवालार्ई समेत समेटिनेछ।

अनुसूचीहरू

अनसूचि १: मनोसामाजिक परामर्श सेवाको प्रेषण मार्ग (Referral pathway)



**अनुसूची २: मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवाको
कार्ययोजना (२०७९/८० – २०८६/८७)**

कार्यक्षेत्र	सञ्चालन गरिने क्रियाकलापहरू	जिम्मेवार निकाय	कैफियत
१. गुणस्तरीय मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवाको सबै वर्गमा पहुँच सुनिश्चितता गरी उपभोगलाई अभिवृद्धि गर्ने।			
१.१ मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवा प्रवाहका लागि आवश्यक जनशक्ति विकास गरिनेछ।	<ul style="list-style-type: none"> मानसिक स्वास्थ्य सेवामा आवश्यक जनशक्तिको आवधिक प्रक्षेपण र दरवन्दीको व्यवस्था गरी पदपूर्ति गर्ने। राष्ट्रिय स्वास्थ्य तालिम केन्द्रद्वारा विकास गरिएका मानसिक स्वास्थ्यका तालिम प्याकेज जस्तै: आधारभूत मानसिक स्वास्थ्य तालिम mhGAP, CAMH, सामुदायिक मनोसामाजिक कार्यकर्ताको तालिम, ६ महिने मनोपरामर्शकर्ता तालिम, महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका, स्वास्थ्य सेवा 	<ul style="list-style-type: none"> सामाजिक विकास मन्त्रालय सबै स्थानीय तह 	आवश्यक बजेट व्यवस्थापन साथै साझेदार सस्थाहरूसँग समन्वय र सहकार्य

कार्यक्षेत्र	सञ्चालन गरिने क्रियाकलापहरू	जिम्मेवार निकाय	कैफियत
	<p>व्यवस्थापक आदिलाई तालिम प्रदान गर्ने ।</p> <ul style="list-style-type: none"> मानसिक स्वास्थ्यमा काम गर्ने स्वास्थ्यकर्मीको समय सापेक्ष सेवा सुविधाका साथै प्रोत्साहनको व्यवस्था गर्ने । विषय विज्ञताका आधारमा स्वदेशी तथा विदेशका संस्थाबाट सञ्चालित तालिमहरूमा सहभागी गराउने । 		
<p>१.२ समुदाय स्तरमा मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सुस्वास्थ्यका बारेमा आवश्यक सचेतनामूलक क्रियाकलापहरू संचालन गरिनेछ ।</p>	<ul style="list-style-type: none"> मनोसामाजिक तथा मानसिक सुस्वास्थ्य सम्बन्धी सूचना तथा संचारका सामग्री, हाते पुस्तिका, श्रव्यदृष्य सामग्री, वित्तचित्र तयार गरी विभिन्न सामाजिक संजाल र एफ एम मार्फत प्रकाशन प्रशारण गर्ने । आत्महत्या 	<p>सामाजिक विकास मन्त्रालय, सबै स्थानीय तह, प्रदेश तथा जिल्ला प्रहरी एवं मातहतका इकाई, हेल्पलाईन संचालन गर्ने सरोकारवाला निकाय</p>	<p>आवश्यक बजेट व्यवस्थापन गर्ने साथै साझेदार संस्थाहरूसँग समन्वय र सहकार्य</p> <p>आत्महत्या रोकथामका गतिविधि संचालन गर्न</p>

कार्यक्षेत्र	सञ्चालन गरिने क्रियाकलापहरू	जिम्मेवार निकाय	कैफियत
	<p>रोकथाम र न्यूनीकरणका लागि आवश्यक सूचना तथा संचार सामग्री तयारी तथा प्रशारण गर्ने ।</p> <ul style="list-style-type: none"> ● गर्भवती जाँच क्लिनिकमा आत्महत्याको जोखिमको स्क्रिनिङ्ग गर्ने कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, पहिचान गरिएका गर्भवती तथा सुत्केरी महिलाहरूलाई आवश्यक मनोपरामर्श तथा मानसिक उपचार प्रदान गर्ने । ● मानसिक स्वास्थ्य समस्यामा परेका व्यक्ति वा जोखिममा रहेका व्यक्तिलाई सहयोग गर्ने हेल्पलाइन संचालन गर्ने । ● आत्महत्या रोकथामको लागि 		प्राकृतिक चिकित्सा, योग

कार्यक्षेत्र	सञ्चालन गरिने क्रियाकलापहरू	जिम्मेवार निकाय	कैफियत
	<p>हेल्पलाईन संचालन गर्ने</p> <ul style="list-style-type: none"> • आत्महत्या रोकथाम तथा न्यूनिकरणका लागि सुरक्षाकर्मी, संचारकर्मी लगायत सरोकारवालाहरूलाई अभिमुखिकरण गर्ने। • प्राकृतिक चिकित्सा, योग, ध्यान, व्यायामद्वारा मानसिक स्वास्थ्य प्रबर्धन गर्ने। 		
१.३ मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवा समुदाय स्तरमा सहज उपलब्धताका लागि स्वास्थ्य सामग्रीका साथै आवश्यक औषधीको सहज	<ul style="list-style-type: none"> • तथ्यमा आधारित आवश्यक मानसिक स्वास्थ्यको औषधी खरिद योजना तयार गरी सहज आपूर्ति गर्ने। • स्वास्थ्य बिमा कार्यक्रम मार्फत प्रदान गरिने अत्यावश्यक औषधीको नियमित आपूर्ति र उपलब्धता गर्ने • आवश्यकता 	सामाजिक विकास मन्त्रालय सबै स्थानीय तह	आवश्यक बजेट व्यवस्थापन गर्ने र साथै साझेदार सस्थाहरूसँग समन्वय र सहकार्य

कार्यक्षेत्र	सञ्चालन गरिने क्रियाकलापहरू	जिम्मेवार निकाय	कैफियत
व्यवस्थापन गरिनेछ ।	<p>अनुसार औषधी उपभोगको प्रभावकारी सेवनका निमित्त प्रत्यक्ष निगरानीमा गर्ने ।</p> <ul style="list-style-type: none"> पर्याप्त बजेटको विनियोजन गर्ने । 		
<p>१.४ बालबालिका तथा किशोरकिशोरी, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, हिंसा प्रभावित व्यक्ति, वैदेशिक रोजगारीमा रहेका व्यक्ति तथा परिवार, द्वन्द्व प्रभावित</p>	<ul style="list-style-type: none"> विद्यालय स्वास्थ्य कार्यक्रममा मानसिक स्वास्थ्यलाई विद्यालय नर्स परिचालन गरी समावेश गराउने बालबालिका तथा किशोरकिशोरीहरूको मानसिक स्वास्थ्य सम्बन्धी शिक्षक, विद्यार्थी, अभिभावकलाई अभिमुखीकरण गर्ने । जोखिम तथा लक्षित वर्गका व्यक्तिहरूलाई पहिचान गरी स्वास्थ्य बिमा कार्यक्रममा आवद्ध गर्दै सेवा विस्तार 	<p>स्थानीय तह, सामुदायिक तथा निजी विद्यालयहरू, राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय साझेदार संस्था</p> <p>ओसीएमसी, प्रादेशिक अस्पताल, कर्णाली स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान तथा समान प्रकृतिका कार्यक्रम गर्ने सरोकारवाला निकायहरू</p>	
<p>१.५ व्यक्ति तथा परिवार, कैदी बन्दी लगायत सेवाको पहुँच बाहिर रहेका सम्पूर्ण लक्षित</p>			

कार्यक्षेत्र	सञ्चालन गरिने क्रियाकलापहरू	जिम्मेवार निकाय	कैफियत
वर्गलाई समेट्ने गरी प्राथमिकताका साथ कार्यक्रमहरू विकास तथा सञ्चालन गरिनेछ।	<p>गर्ने।</p> <ul style="list-style-type: none"> • एकद्वार संकट व्यवस्थापन केन्द्रको क्षमता अभिवृद्धि, स्थलगत अनुशिक्षण गर्ने • मास कञ्भर्जन को समस्यालाई व्यवस्थापनको लागि प्रदेश अन्तर्गतका अस्पतालमा तीव्र प्रतिकार्य टोली (Quick Reponse Team) गठन गरी तालिम प्रदान गर्ने • हिंसारहित शिक्षा, बालमैत्री कक्षा कोठा, सार्वजनिक स्थान, जीवनोपयोगी शिक्षाका विषयमा अभिमुखीकरण गर्ने। 		
१.६ मानसिक स्वास्थ्यको पहिचान, व्यवस्थापन तथा	<ul style="list-style-type: none"> • टेलिमेडिसिन मार्फत विशिष्टकृत, विशेषज्ञ मानसिक स्वास्थ्य सेवालाई संचालन गर्ने • स्थानीय तथा 	सामाजिक विकास मन्त्रालय संघीय तथा प्रादेशिक अस्पताल,	आवश्यक बजेट व्यवस्थापन गर्ने

कार्यक्षेत्र	सञ्चालन गरिने क्रियाकलापहरू	जिम्मेवार निकाय	कैफियत
पुनर्स्थापन गर्न विशिष्टकृत, विशेषज्ञ तथा आवश्यकता अनुसार प्रेषण गरिनेछ।	प्रादेशिक स्वास्थ्य संस्थामा दोहोरो प्रेषण प्रणालीको कार्यान्वयन गर्ने।	जिल्ला अस्पताल	
२. मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवालाई सम्मानजनक तथा सेवाग्राहीमैत्री बनाउने।			
२.१ मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवा प्रदान गर्ने स्वास्थ्य संस्थाहरूमा पहुँचयुक्त पूर्वाधार निर्माण गरिनेछ।	<ul style="list-style-type: none"> • प्राविधिक जनशक्तिलाई पहुँचयुक्तताको परीक्षणको तालिम संचालन गर्ने • पहुँचयुक्तताको परीक्षण कार्यक्रम संचालन गरी संरचनात्मक सुधार गर्ने • स्वास्थ्य संस्थामा सेवाग्राहीमैत्री तथा अवरोध रहित उपचार तथा मनोपरामर्श कक्षको व्यवस्था गर्ने • समुदायमा व्याप्त सामाजिक तथा सांस्कृतिक बाधकको पहिचान 	सामाजिक विकास मन्त्रालय सबै स्थानीय तह शैक्षिक प्रतिष्ठानहरू	राष्ट्रिय अपाङ्ग महासंघ नेपाल (कर्णाली प्रदेश), अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू संग काम गर्ने विभिन्न साझेदार संस्थाहरू

कार्यक्षेत्र	सञ्चालन गरिने क्रियाकलापहरू	जिम्मेवार निकाय	कैफियत
	गर्न अध्ययन अनुसन्धान गर्ने		
२.२ सम्मानजनक तथा सेवाग्राहीमैत्री मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवा प्रदान गरिनेछ ।	<ul style="list-style-type: none"> • सेवा प्रदायक सेवाग्राहीमैत्री सीप अभिवृद्धि सम्बन्धी अभिमुखीकरण वा तालिम संचालन गर्ने • सेवा प्रदायकहरूको मानसिक स्वास्थ्य प्रतिको विद्यमान अवधारणा सुधारका लागि अभिमुखीकरण कार्यक्रम गर्ने 	सामाजिक विकास मन्त्रालय सबै स्थानीय तह संघीय मन्त्रालय	आवश्यक कार्ययोजना तथा बजेट व्यवस्थापन गर्ने
२.३ मनोसामाजिक तथा मानसिक स्वास्थ्य सेवाको गुणस्तरीय सेवा प्रदान गर्नका निम्ति प्रदायकहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने क्रियाकलाप गरिनेछ ।	<ul style="list-style-type: none"> • मानसिक र मनोसामाजिक समस्या भएका व्यक्तिहरूको अधिकारको व्यवस्था गरिएका ऐन कानूनहरूका बारेमा बहस, पैरवी तथा अभिमुखीकरण गर्ने । • सेवा प्रदायकलाई मानसिक स्वास्थ्य समस्यामा परेका व्यक्ति तथा 	सामाजिक विकास मन्त्रालय सबै स्थानीय तह	

कार्यक्षेत्र	सञ्चालन गरिने क्रियाकलापहरू	जिम्मेवार निकाय	कैफियत
	<p>मनोसामाजिक अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको अधिकार र सोको प्रत्याभुतका निम्ति तालिम प्रदान गर्ने ।</p> <ul style="list-style-type: none"> स्थानीय अपाङ्गता समन्वय समितिलाई मनोसामाजिक अपाङ्गताको पहिचान, वर्गीकरण गर्न अभिमुखीकरण गर्ने । विशिष्ट मानसिक अपाङ्गता (अटिजम, बौद्धिक अपाङ्गता) पहिचान, शिक्षा, उपचार, जीवनोपयोगी शिक्षा वा तालिम र पुनर्स्थापना सम्बन्धी कार्यक्रम गर्ने । 		
२.४ मानसिक स्वास्थ्य समस्यामा परेका व्यक्ति तथा मनोसामाजिक	<ul style="list-style-type: none"> मानसिक स्वास्थ्यका विषयमा केन्द्रित रही शिक्षक, विद्यार्थी, अभिभावक, संचारकर्मी, सामुदायिक स्वास्थ्य 	सामाजिक विकास मन्त्रालय सबै स्थानीय तह	आवश्यक कार्ययोजना तथा बजेट व्यवस्थापन गर्ने

कार्यक्षेत्र	सञ्चालन गरिने क्रियाकलापहरू	जिम्मेवार निकाय	कैफियत
अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको आधारभूत मानव अधिकारको संरक्षण गर्ने	<p>कार्यकर्ताहरूलाई अभिमुखीकरण गर्ने ।</p> <ul style="list-style-type: none"> • पराम्परागत तथा वैकल्पिक स्वास्थ्य सेवा प्रदायकहरूलाई अभिमुखीकरण गर्ने । • स्थानीय तहका जनप्रतिनिधिहरूलाई अभिमुखीकरण गर्ने । • मानसिक स्वास्थ्य स्वावलम्बन समूहको गठन र क्षमता अभिवृद्धि लागि कार्यक्रम संचालन गर्ने । • मानसिक स्वास्थ्य सम्बन्धी सूचना तथा संचारका सामग्री, हाते पुस्तिका, श्रव्यदृष्य सामग्री, वित्तचित्र बनाई विभिन्न माध्यमबाट प्रकाशन प्रशारण गर्ने । 		

कार्यक्षेत्र	सञ्चालन गरिने क्रियाकलापहरू	जिम्मेवार निकाय	कैफियत
३. मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवालाई दिगो एवं निरन्तरताका लागि आन्तरिक तथा बाह्य श्रोतको पहिचान गरी प्रभावकारी रूपमा परिचालन गर्ने।			
३.१ मानसिक स्वास्थ्यलाई प्राथमिकतामा राखी आवश्यक बजेट लगायत अन्य श्रोत, साधनको सुनिश्चितता गरिनेछ।	<ul style="list-style-type: none"> • प्रदेशको समग्र स्वास्थ्य क्षेत्रको बजेटको १० प्रतिशत बजेट मानसिक स्वास्थ्यका निम्ति विनियोजन गर्ने। • आवश्यक श्रोत र साधनका निम्ति संभावित साझेदार संस्थाहरू संग समन्वय बैठक तथा अन्तर्क्रिया कार्यक्रमको आयोजना गर्ने। 	सामाजिक विकास मन्त्रालय सबै स्थानीय तह	आवश्यक कार्ययोजना तथा बजेट व्यवस्थापन गर्ने
३.२ आवश्यकता अनुसार मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक परामर्श सेवाका निम्ति	<ul style="list-style-type: none"> • पाठ्यक्रम विकास गर्नका निम्ति विभिन्न विश्वविद्यालय, शैक्षिक प्रतिष्ठान वा निकायसँग समन्वय बैठक सञ्चालन गर्ने। 	सामाजिक विकास मन्त्रालय सबै स्थानीय तह	आवश्यक कार्ययोजना तथा बजेट व्यवस्थापन गर्ने

कार्यक्षेत्र	सञ्चालन गरिने क्रियाकलापहरू	जिम्मेवार निकाय	कैफियत
आवश्यक पर्ने जनशक्ति विकास गर्नका लागि विश्व विद्यालय, शैक्षिक प्रतिष्ठान वा निकायसँग समन्वय तथा सहकार्य गरिनेछ।	<ul style="list-style-type: none"> • शैक्षिक प्रतिष्ठान तथा विश्वविद्यालयको जनशक्तिलाई मानसिक स्वास्थ्य कार्यक्रम सञ्चालन गर्नका लागि सम्झौता गरी परिचालन गर्ने। • शैक्षिक प्रतिष्ठान तथा विश्वविद्यालयसँग समन्वय गरी मानसिक स्वास्थ्य सम्बन्धी शिक्षण सिकाई, तालिम संचालन गर्ने। 		
३.३ स्वास्थ्यकर्मीको क्षमता विकासका लागि सेवाकालीन तालिम तथा अभिमुखीकरणको उपयुक्त विधि,	<ul style="list-style-type: none"> • संघीय तहमा बनेका मानसिक स्वास्थ्य सम्बन्धी सामग्रीहरूलाई कर्णाली प्रदेश अनुकुल परिमार्जनका निमित्त साझेदारहरूसँग 	सामाजिक विकास मन्त्रालय	आवश्यक कार्ययोजना तथा बजेट व्यवस्थापन गर्ने

कार्यक्षेत्र	सञ्चालन गरिने क्रियाकलापहरू	जिम्मेवार निकाय	कैफियत
पाठ्यक्रम लगायत आवश्यक शैक्षिक तथा सूचना मूलक सामग्रीको विकास गरिनेछ।	<ul style="list-style-type: none"> अन्तर्क्रिया गर्ने। समुदायस्तरको मानसिक स्वास्थ्य समस्याको आधारमा शैक्षिक तथा सूचनामूलक सामग्री विकास गर्ने। बालबालिका, किशोरकिशोरी लगायत लक्षित समुदायका निम्ति तयार गरिएका पाठ्यक्रम, सामग्री लगायतमा मनोसामाजिक तथा मानसिक स्वास्थ्य समावेश गरी सामग्री तयार गर्ने। 		
४. मनोसामाजिक तथा मानसिक स्वास्थ्य समस्याको जोखिम तथा जटिलता न्यूनिकरण गर्न समयमा नै पहिचान, व्यवस्थापन, प्रेषण तथा पुनर्स्थापना गर्ने।			
४.१ मनोसामाजिक	<ul style="list-style-type: none"> प्रदेशका सबै स्वास्थ्य सेवा 	स्वास्थ्य सेवा निर्देशनालय,	साझेदार संस्थाहरूको

कार्यक्षेत्र	सञ्चालन गरिने क्रियाकलापहरू	जिम्मेवार निकाय	कैफियत
तथा मानसिक स्वास्थ्यलाई जनस्वास्थ्यका नियमित कार्यक्रममा एकीकृत गरी सञ्चालन गरिनेछ।	केन्द्र मार्फत मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सहयोग सेवाहरू प्रदान गर्ने।	जन/स्वास्थ्य सेवा कार्यालयहरू	सहयोग लिने
४.२ मनोसामाजिक तथा मानसिक स्वास्थ्य समस्या समुदाय स्तरमा नै पहिचान गरी आवश्यकता अनुसार प्रेषण गरिनेछ।	<ul style="list-style-type: none"> मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक समस्या पहिचान गर्न समुदाय स्तरमा अभिमुखीकरण कार्यक्रम संचालन गर्ने। दोहोरो प्रेषण प्रणाली नियमन एवं सुदृढ गर्ने। 	सामाजिक विकास मन्त्रालय प्रदेश अस्पताल जन/स्वास्थ्य सेवा कार्यालयहरू	
४.३ आत्महत्या तथा आत्महत्या प्रयास न्यूनीकरण र रोकथामका लागि विभिन्न	<ul style="list-style-type: none"> मानसिक स्वास्थ्य समस्या तथा आत्महत्या न्यूनीकरण र रोकथाम सम्बन्धी जनसमुदायमा सूचना जानकारी 	सामाजिक विकास मन्त्रालय भूमि कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय स्थानीय तह	

कार्यक्षेत्र	सञ्चालन गरिने क्रियाकलापहरू	जिम्मेवार निकाय	कैफियत
क्रियाकलापहरू सञ्चालन गरिनेछ।	<p>प्रवाह र समुदाय स्तरमा, कृषि क्षेत्रलाई समेत समेटी, अभिमुखीकरण कार्यक्रम संचालन गर्ने।</p> <ul style="list-style-type: none"> मानसिक स्वास्थ्य तथा आत्महत्या रोकथाम दिवस जनस्तरमा मनाउने। 		
४.४ लागुऔषध, मद्यपानको लत तथा अन्य दुर्व्यसनमा लागेका व्यक्ति लगायत पुनर्स्थापना सेवा आवश्यक भएका व्यक्तिलाई मापदण्ड तयार गरी प्रदेश स्तरमा	<ul style="list-style-type: none"> लागुऔषध, मद्यपानको लत तथा अन्य दुर्व्यसनमा न्यूनीकरण र रोकथाम सम्बन्धी जनसमुदायमा सूचना जानकारी प्रवाह र समुदायस्तरमा अभिमुखीकरण कार्यक्रम संचालन गर्ने। पुनर्स्थापना केन्द्र स्थापना गर्न आवश्यक पहल 	सामाजिक विकास मन्त्रालय	

कार्यक्षेत्र	सञ्चालन गरिने क्रियाकलापहरू	जिम्मेवार निकाय	कैफियत
पुनर्स्थापना केन्द्र स्थापना गरी संचालन गरी क्रमिक रूपमा समुदाय र परिवारमा पुनर्मिलन गरिनेछ।	<ul style="list-style-type: none"> गर्ने समुदायमा आधारित पुनर्स्थापना तथा परिवारिक पुनर्मिलन कार्यक्रम संचालन गर्ने। 		

५. तथ्यमा आधारित सेवा उपलब्ध गर्न आवश्यक सुरक्षित एवं गुणस्तरीय अभिलेख तथा तथ्याङ्क संकलन र मूल्याङ्कन गर्ने।

५.१ मानसिक स्वास्थ्य सम्बन्धी सूचना, अध्ययन तथा अनुसन्धानलाई प्रवर्धन गर्ने। उपलब्ध तथ्यमा आधारित योजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा र परिमार्जन गरिनेछ।	<ul style="list-style-type: none"> आवधिक रूपमा मानसिक स्वास्थ्यको तथ्याङ्क विश्लेषण गर्ने। मानसिक स्वास्थ्यका मुख्य मुख्य समस्यालाई अभिलेख राखी प्रतिवेदन गर्ने। मनोसामाजिक तथा मानसिक स्वास्थ्यका विषयमा प्राथमिकताका साथ अध्ययन, अनुसन्धान गर्ने। अनुसन्धान गर्नका निम्ति आवश्यक बजेट विनियोजन गर्ने। 	सामाजिक विकास मन्त्रालय सबै स्थानीय तह	आवश्यक कार्यक्रम तथा बजेट व्यवस्थापन गर्ने
---	---	--	--

कार्यक्षेत्र	सञ्चालन गरिने क्रियाकलापहरू	जिम्मेवार निकाय	कैफियत
५.२ मानसिक स्वास्थ्य सेवाको प्रभावकारी कार्यान्वयन का निम्ति निरन्तर अनुगमन, अनुशिक्षण तथा मूल्याङ्कन गरिनेछ।	<ul style="list-style-type: none"> अनुगमन तथा मूल्याङ्कन ढाँचा तयार गर्ने प्राथमिकताका आधारमा स्थलगत अनुशिक्षण गर्ने। प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार, साझेदार संस्था र सेवाग्राही सहित कम्तिमा वर्षमा २ पटक संयुक्त अनुगमन गरी पृष्ठपोषण गर्ने। कार्यस्थलमा मानसिक स्वास्थ्य, स्वहेरचार तथा तनाव व्यवस्थापन लगायतका तालिमहरू संचालन गर्ने। 	सामाजिक विकास मन्त्रालय सबै स्थानीय तह	आवश्यक बजेट व्यवस्थापन गर्ने
६. आकस्मिक, विपद् तथा महामारीको अवस्थामा प्रदान गरिने अत्यावशकीय स्वास्थ्य सेवामा मानसिक स्वास्थ्य सेवालाई समेत समेटिनेछ।			
६.१ आकस्मिक, महामारी तथा	<ul style="list-style-type: none"> विपदजन्य मानसिक स्वास्थ्यका निम्ति 	सामाजिक विकास मन्त्रालय	आवश्यक कार्यक्रम तथा बजेट

कार्यक्षेत्र	सञ्चालन गरिने क्रियाकलापहरू	जिम्मेवार निकाय	कैफियत
विपद्जन्य अवस्थामा जोखिम समूहको पहिचान गरी आवश्यक मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवा सुनिश्चित गरिनेछ ।	आवश्यक बजेट विनियोजन गर्ने ।	सबै स्थानीय तह	व्यवस्थापन गर्ने
६.२ विपद्का अवस्थामा आवश्यक जनशक्ति, स्वास्थ्य सामग्री तथा औषधीको उपलब्धतालाई सुनिश्चितता गरिनेछ ।	<ul style="list-style-type: none"> विपद् तथा महामारीका समयका निमित्त आवश्यक जनशक्तिका लागि पुर्ववत रूपमा मनोवैज्ञानिक प्राथमिक सहयोग तालिम दिने । 	सामाजिक विकास मन्त्रालय सबै स्थानीय तह	आवश्यक कार्यक्रम तथा बजेट व्यवस्थापन गर्ने

**अनसुची ३: कार्य योजना (२०७९/८० - २०८६/८७) को
अनुमानित उपलब्धिका सूचकहरू**

सकेत	सूचक	आधार वर्ष ७९/८०	लक्ष्य			तथ्याङ्क स्रोत	कैफियत
			८२/ ८३	८५/ ८६	८७/ ८८		
१. गुणस्तरीय मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवाको सबै वर्गमा सरल, सुलभ र सहज पहुँच सुनिश्चितता गरी उपभोगलाई अभिवृद्धि गर्ने।							
१.१ क	मानसिक स्वास्थ्य सेवाका विशेषज्ञ तथा अन्य मानसिक सेवा प्रदान गर्ने जनशक्तिको दरबन्दी व्यवस्था र पदपूर्ति भएका अस्पताल तथा स्वास्थ्य संस्थाको संख्या	अस्पताल-७, स्वास्थ्य संस्था-४०	अस्पताल-९, स्वास्थ्य संस्था-८०	अस्पताल-१२, स्वास्थ्य संस्था-१००	अस्पताल-१४, स्वास्थ्य संस्था-१२५	HMIS	MoSD
१.१ ख	कर्णाली प्रदेशका स्वास्थ्य सेवा केन्द्र (सेवा प्रदायक निकाय)हरूका स्वास्थ्यकर्मीहरूले मनोसामाजिक सहयोग सम्बन्धी तालिम प्राप्त गरेको संख्या	६०	१००	२००	२५०	TIMS	MOS D
१.१ ग	कर्णाली प्रदेशका स्वास्थ्य सेवा केन्द्र (सेवा प्रदायक निकाय) हरूका स्वास्थ्यकर्मीहरूले mhGAP अनुरूप मानसिक स्वास्थ्य सम्बन्धी तालिम	१२०	२००	२५०	३००	TIMS	MOS D

सकैत	सूचक	आधार वर्ष ७१/७०	लक्ष्य			तथ्याङ्क स्रोत	कैफियत
			७२/ ७३	७५/ ७६	७७/ ७८		
	प्राप्त गरेको संख्या						
१.२ क	स्वास्थ्य सेवा केन्द्रहरुमार्फत मानसिक स्वास्थ्य सम्बन्धी जनस्तरमा सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन भएको संख्या	२५	५०	७५	१० ०		
१.२ ख	मनोसामाजिक तथा मानसिक सुस्वास्थ्य सम्बन्धी सूचना तथा संचारका सामग्री तयार भएको किसिम तथा संख्या	५	८	१२	१५		
१.३	मानसिक स्वास्थ्य उपचारका लागि नितान्त आवश्यक नेपाल सरकारले निशुल्क वितरणमा तोकिएका औषधीहरुको स्वास्थ्य संस्थामा निरन्तर उपलब्धता सुनिश्चित हुने पालिकाको संख्या	२१	३५	४५	६०		
१.४	विद्यालय मानसिक स्वास्थ्य कार्यक्रम संचालन भएका विद्यालयको संख्या	६९	१००	१४०	२० ०		
१.५	तीव्र प्रतिकार्य टोली (Quick	०	१५	५०	७९		

सकेत	सूचक	आधार वर्ष ७९/८०	लक्ष्य			तथ्याङ्क स्रोत	कैफियत
			८२/ ८३	८६/ ८६	८७/ ८८		
	Response Team) गठन भई मास कन्भर्जनको समस्यालाई व्यवस्थापन गरिएका संख्या						
१.६	टेलिमेडिसिन मार्फत विशिष्टकृत, विशेषज्ञ मानसिक स्वास्थ्य सेवा उपभोग गरेकोसेवाग्राहीको संख्या	५०	२००	१०० ०	५० ००		
२. मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवालाई सम्मानजनक तथा सेवाग्राहीमैत्री बनाउने।							
२.१	कर्णाली प्रदेशमा मानसिक स्वास्थ्य सम्बन्धी अध्ययनको संख्या	७	१०	१५	२०		MoSD
२.२	सेवाग्राहीमैत्री सीप अभिवृद्धि सम्बन्धी स्वास्थ्य सेवा प्रदायकहरुलाई अभिमुखीकरण तथा तालिम संचालन भएको संख्या	२	१०	३०	५०		
२.३ क	स्थानीय अपाङ्गता समन्वय समितिलाई मनोसामाजिक अपाङ्गताको पहिचान, वर्गिकरण गर्न अभिमुखीकरण भएको संख्या	१०	२५	३५	५०		

सकैत	सुचक	आधार वर्ष ७९/८०	लक्ष्य			तथ्याङ्क स्रोत	कैफियत
			८२/ ८३	८५/ ८६	८७/ ८८		
२.३ ख	स्थानीय तहमा मानसिक स्वास्थ्य सम्बन्धी रणनीतिक कार्ययोजना निर्माण भएको संख्या	५	१५	३०	५०		
२.४ क	पराम्परागत तथा वैकल्पिक स्वास्थ्य सेवा प्रदायकहरुलाई अभिमुखीकरण भएको संख्या	७	२०	५०	७०		
२.४ ख	जनप्रतिनिधिहरुलाई मानसिक स्वास्थ्य सम्बन्धी अभिमुखीकरण सञ्चालन भएका स्थानीय तहको संख्या	१५	३०	६०	७९		
२.४ ग	मानसिक स्वास्थ्य स्वावलम्बन समूहको गठन भई क्षमता अभिवृद्धि भएको संख्या	२०	५०	७५	१० ०		
३. मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवाको दिगो एवं निरन्तरताका लागि आन्तरिक तथा बाह्य श्रोतको पहिचान गरी प्रभावकारी रूपमा परिचालन गर्ने।							
३.१	मानसिक स्वास्थ्य सेवामा छुट्टै बजेट व्यवस्थापन गर्ने स्थानीय तहको संख्या	५	२५	५०	७९		
३.२	बालबालिका, किशोर किशोरी	७	१०	१२	१५		

सकेत	सूचक	आधार वर्ष ७९/८०	लक्ष्य			तथ्याङ्क स्रोत	कैफियत
			८२/ ८३	८६/ ८६	८७/ ८८		
	लगाएत लक्षित वर्गका लागि तयार पारिएको मानसिक स्वास्थ्य सूचना सामाग्रीको संख्या						
४. मनोसामाजिक तथा मानसिक स्वास्थ्य समस्याको जोखिम तथा जटिलता न्यूनीकरण गर्न समयमा नै पहिचान, व्यवस्थापन, प्रेषण तथा पुनर्स्थापना गर्ने							
४.१	मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सहयोग सेवा प्रदान गर्ने स्वास्थ्य संस्थाको संख्या	४०	८०	१००	१२ ५	MoSD	
४.२	आत्महत्या तथा आत्महत्या प्रयास न्यूनीकरण र रोकथामका लागिसमुदाय स्तरमा अभिमुखीकरण कार्यक्रम संचालन भएका संख्या	१५	२५	५०	७९		
४.३	मानसिक स्वास्थ्य समस्याको व्यवस्थापनका निमित्त अन्तरङ्ग सेवा सञ्चालन भएका स्वास्थ्य सस्थाको संख्या	१	२	४	५	MoSD	
४.४	समुदायमा आधारित पुनर्स्थापना तथा पारिवारिक पुनर्मिलन कार्यक्रम मार्फत पुनर्मिलन	१२१	१५०	२००	२५ ०		मानव सेवा आश्रम मार्फत

सकेत	सूचक	आधार वर्ष ७९/८०	लक्ष्य			तथ्याङ्क स्रोत	कैफियत
			८२/८३	८६/८६	८७/८८		
	भएको संख्या						
५. तथ्यमा आधारित सेवा उपलब्ध गर्न आवश्यक सुरक्षित एवं गुणस्तरीय अभिलेख तथा तथ्याङ्क संकलन र मूल्याङ्कन गर्ने।							
५.१	मानसिक स्वास्थ्य सम्बन्धी सेवाको अभिलेख राखी नियमित प्रतिवेदन गर्ने स्वास्थ्य संस्था	४७	८९	११२	१३ ९		
५.२	मानसिक स्वास्थ्यको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन ढाँचा प्रयोग गरी अनुगमन गरिएको स्वास्थ्य संस्थाको संख्या	०	५०	१००	१३ ९		
६. आकस्मिक, विपद् तथा महामारीको अवस्थामा प्रदान गरिने अत्यावशकीय स्वास्थ्य सेवामा मानसिक स्वास्थ्य सेवालार्ई समेत समेटिनेछ।							
६.१	आकस्मिक, तथा विपद्जन्य अवस्थामा मानसिक स्वास्थ्यका निम्ति आवश्यक बजेट विनियोजन गर्ने स्थानीय तहको संख्या	०	१५	२५	५०		
६.२	विपद् तथा महामारीका समयमा मानसिक स्वास्थ्यमा काम गर्ने जनशक्तिका लागि पूर्ववत रूपमा मनोवैज्ञानिक	१०	२५	४५	७०		

सकेत	सूचक	आधार वर्ष ७५/७०	लक्ष्य			तथ्याङ्क स्रोत	कैफियत
			७२/ ७३	७५/ ७६	७७/ ७८		
	प्राथमिक सहयोग तालिम दिएको संख्या						

अनुसूची ४: सान्दर्भिक श्रोत सामग्रीहरु:

१. कर्णाली स्वास्थ्य सेवा ऐन २०७८, प्रदेश सरकार सामाजिक विकास मन्त्रालय वीरेन्द्रनगर सुर्खेत
२. स्वास्थ्य नीति २०७६, प्रदेश सरकार सामाजिक विकास मन्त्रालय कर्णाली प्रदेश वीरेन्द्रनगर सुर्खेत
३. स्वास्थ्य सेवाको पहुँच बाहिर रहेका नागरिकलाई समेट्ने रणनीति, प्रदेश सरकार सामाजिक विकास मन्त्रालय कर्णाली प्रदेश वीरेन्द्रनगर सुर्खेत, २०७७
४. कर्णाली प्रदेश अनुगमन तथा मूल्यांकन निर्देशिका २०७५
५. राष्ट्रिय मानसिक स्वास्थ्य रणनीति तथा कार्ययोजना, स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय २०७७
६. National Mental Health Survey, Nepal-2020 FACTSHEET (Adolescents), Nepal Health Research Council 2020
७. National Mental Health Survey, Nepal-2020 FACTSHEET (Adult), Nepal Health Research Council 2020
८. A Report on Pilot Study of National Mental Health Survey, Nepal Health Research Council 2018
९. Nepal Burden of Disease 2019 - A Country Report based on the 2019 Global Burden of Disease study, Ministry of Health and Population, Nepal Health Research Council / Institute for Health Metrics and Evaluation /UKaid Nepal Health Sector Programme 3 Monitoring Evaluation and Operational Research - August 2021

